

Profesor Nina Barszczewska – słów kilka o dorobku naukowym Jubilatki

Ninę Barszczewską od zawsze interesowała dialektologia pogranicza polsko-białoruskiego, której w 1980 roku poświęciła pracę magisterską pt. *Obrzęd weselny na Białostocczyźnie. Charakterystyka semantyczno-porównawcza* (promotor: doc. dr Elżbieta Smułkowa), a w 1988 roku rozprawę doktorską pt. *Dialektyzmy w TŁUMACZALNYM SŁOWNIKU BIEŁARUSKAJ MOWY* (promotor: prof. Albert Bartoszewicz). W 2004 roku Nina Barszczewska obroniła rozprawę habilitacyjną pt. *Беларуская эміграцыя – абаронца роднае мовы*, poświęconą emigracji białoruskiej i jej roli w zachowaniu języka ojczystego. W roku 2008 została profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Warszawskiego.

W latach 2007–2016 wypromowała 35 magistrów filologii białoruskiej. Pod jej opieką naukową kształciło się 8 doktorantów: Marek Gawryluk (praca pt. *Analiza porównawcza sytuacji socjolingwistycznej na polsko-białoruskim pograniczu na podstawie badań na Podlasiu i w obwodzie brzeskim*), Swiatłana Saczanka (brus. Святлана Сачанка, praca pt. *Realizacja strategii purystycznej w języku białoruskiego druku emigracyjnego*), Radosław Kaleta (praca pt. *Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa*), Żmicier Sauka (brus. Зьміцер Саўка, praca pt. *Fonetyczno-graficzna adaptacja zapożyczeń w języku białoruskim*), Volha Tratsiak (brus. Вольга Трацяк, praca pt. *Ojkonimy pogranicza polsko-białoruskiego*), Uładzislau Iwanou (brus. Уладзіслаў Іваноў, praca pt. *Feminizacja języka białoruskiego*), Anna Berenika Siwirska (praca pt. *Język i styl młodego pokolenia Białorusinów w kontekście przemian kulturowych*), Maryla Chaustowicz (brus. Марыля Хаўстовіч, praca pt. *Język białoruski XVII–XVIII wieku jako etap przejściowy między starobiałoruskim a współczesnym białoruskim (na podstawie nowo odnalezionych materiałów)*).

Centralne miejsce w dorobku Jubilatki zajmują oczywiście dokonania naukowe. W czasie swej wieloletniej pracy interesowała się wieloma zagadnieniami, takimi jak: pogranicza językowe (Podlasie, pogranicze polsko-białoruskie i białorusko-bałtyckie), dialektologia, onomastyka, język emigracji białoruskiej, historia i stan współczesny języka białoruskiego. W latach 1982–2021 opublikowała (niektóre publikacje jako współautor czy współredaktor) 12 książek (w tym 4 książki współautorskie, 1 autorską, 3 redagowane, 2 współredagowane, 2 przetłumaczone), 77 artykułów naukowych (w tym 2 tłumaczenia), 31 artykułów popularnonaukowych, 7 recenzji, 4 sprawozdania, 2 programy nauczania języka białoruskiego, 58 recenzji wydawniczych (w tym 4 książki i 54 artykułów), 518 materiałów medialnych (razem: 707 prac różnego typu). Swoje teksty naukowe publikowała w Polsce i na Białorusi (większość z nich jest dostępna w Internecie) w monografiach wieloautorskich oraz pismach, takich jak: „Studia z Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej”, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica”, „Roz-

prawy Slawistyczne”, „Rozprawy Komisji Językowej”, „Acta Albaruthenica”, „Acta Polono-Ruthenica”, „Rocznik Wschodni”, „Roczniki Humanistyczne”, „Studia i Szkice Slawistyczne”, „Studia Białorutenistyczne”, „Białorutenistyka Białostocka”, „Annus Albaruthenicus”, „Belarusika = Albaruthenica”. W swoich licznych publikacjach naukowych analizowała m. in.: losy języka białoruskiego, przyczyny i skutki reformy pisowni języka białoruskiego z 1933 roku, język Franciszka Skaryny (brus. Францыск/Францішак Скарына) i piśmiennictwa Wielkiego Księstwa Litewskiego w ujęciu przedstawicieli emigracji białoruskiej, etapy rozwoju języka starobiałoruskiego w kontakcie z językami krajów ościennych, zakres użycia języka białoruskiego na przełomie XX–XXI wieku w Polsce, na Białorusi i świecie, a także problemy i osiągnięcia mniejszości białoruskiej w Polsce. Bardzo wyraziste są zainteresowania dialektologiczne – tak naturalne z racji pochodzenia i umiłowania „małej ojczyzny” – które widać już w pierwszych publikacjach. Do osiągnięć dialektologicznych zaliczyć należy przygotowanie charakterystyki semantyczno-porównawczej obrzędu weselnego na Białostocczyźnie, analizę zmian znaczeniowych leksemów spowodowanych interferencją języka literackiego i gwar, omawianie wpływów języka polskiego na składnię gwar białoruskich i ukraińskich Białostocczyzny, opis gwarowych zjawisk językowych w odliczbnikowych nazwach terenowych Białostocczyzny, analizę systemów gwarowych pięciu wsi na Białostocczyźnie (na materiale związanym z narodzinami dziecka), scharakteryzowanie dialektyzmów w białoruskim języku literackim na przykładzie języka klasyków literatury białoruskiej: Jana Kupały (brus. Янка Купала) i Jakuba Kołasa (brus. Якуб Колас). W ostatnich latach profesor Barszczewska analizowała nowe tendencje w gwarach białoruskich, badała stosunek emigracji białoruskiej wobec Polesia, scharakteryzowała kontakty bałtycko-białoruskie (bałtyzmy w języku białoruskim i białorutenizmy w języku litewskim), a także opisywała polski wkład w badania dialektów białoruskich.

Warto w tym miejscu odnieść się do konkretnych wydań. Wśród prac współredagowanych, współautorskich i autorskich (wydanych w latach 1992–2021) należy wymienić następujące: *Беларускі календар*, 2-tomowy *Słownik nazw terenowych północno-wschodniej Polski*, *Indeks nazw gwarowych do Słownika nazw terenowych północno-wschodniej Polski*, *Пад знакам Арла ў Пагоні*, *Беларуская эміграцыя – абаронца роднае мовы*, *Słownik białorusko-polski*, *Dialektologia białoruska*, *Kulturowo-językowe dziedzictwo Podlasia*, „Зь зычливості ку моему отчизне”: *Том памятковы dedykowany Profesorowi Mikołajowi Timoszurowi, Фанэтычна-графічная адаптацыя запазычаньняў у беларускай мове*.

Jednym z największych osiągnięć dialektologicznych jest książka pt. *Dialektologia białoruska*, napisana w ramach grantu (na lata 2009–2012) finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (Narodowe Centrum Nauki). Na potrzeby tego wydania Nina Barszczewska opracowała materiały dotyczące: 1) historii badań dialektów białoruskich, 2) gwar białoruskich jako odzwierciedlenia osadnictwa plemion białoruskich oraz procesów migracyjnych Słowian i Bałtów, 3) udziału dialektów białoruskich w kształtowaniu się i rozwoju współczesnego języka białoruskiego, 4) nowych tendencji w gwarach białoruskich, a także *Zakończenie*. Książka wypełnia istotną lukę w polskich (i nie

tylko) wydaniach opisujących gwary białoruskie. W 2016 roku ukazała się współredagowana przez profesor Barszczewską 3-tomowa monografia pt. *Kulturowo-językowe dziedzictwo Podlasia*, która stanowiła z jednej strony podsumowanie pracy zespołowej w ramach katedralnego grantu, a z drugiej – uświetnienie jubileuszu 60-lecia Katedry Białorutenistyki UW. W wydaniu, które dotyczy badań społeczności dwujęzycznej w warunkach wielokulturowego pogranicza polsko-białoruskiego oraz polsko-białoruskiej językowej i historyczno-kulturowej interferencji, czytelnik znajdzie dokładny socjolingwistyczny opis badanego regionu i analizę tematycznych tekstów dialektologicznych (tematy: *Człowiek, Rodzina, Dom, Twórczość ludowa*). Część monografii dotycząca języka i świadomości narodowej na Podlasiu została opracowana przez profesor Barszczewską.

Nina Barszczewska zajmowała się również wspieraniem młodej kadry także poprzez recenzowanie prac naukowych. W czasopismach specjalistycznych opublikowała (razem z Jadwigą Głuszkowską) recenzję tomu 1 (1980) i 2 (1989) *Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny* opracowanego przez Instytut Słowianoznawstwa PAN i redagowanego m. in. przez Antoninę Obrębską-Jabłońską. Inne ważne wydania dialektologiczne, które opisywała na łamach czasopism, to: *Pogranicza Białorusi w perspektywie interdyscyplinarnej* pod redakcją Elżbiety Smułkowej i Anny Engelking, *Brasławszczyzna. Pamięć i współczesność* pod redakcją Elżbiety Smułkowej, a także *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym* autorstwa Irydy Grek-Pabisowej, Małgorzaty Ostrówki i Beaty Biesiadowskiej-Magdziarz. Z białoruskich prac należy wymienić rozprawę doktorską *Беларуская анамастычная лексікаграфія: фарміраванне, сучасны стан, вектары развіцця* autorstwa Swiatłany Szachouskiej (brus. Святлана Шахоўская) oraz 2 monografie: *Словаўтваральная сямантыка і структура агентываў ва ўсходнеславянскіх і польскай мовах* autorstwa Anny Auczynnikawej (brus. Ганна Аўчынінікава) oraz *Беларускае мовазнаўства і развіццё беларускай літаратурнай мовы: 1920–1930 гады* autorstwa Siarhieja Zaprudskiego (brus. Сяргей Запрудскі). Recenzowała również 3 rozprawy doktorskie – dwie prace z 2008 roku napisane przez absolwentów warszawskiej białorutenistyki: *Gwary białoruskie na Łotwie w rejonie krastawskim. Studium socjolingwistyczne* autorstwa Mirosława Jankowiaka z Instytutu Sławistyki PAN (promotor: dr hab. Anna Zielińska) oraz *Charakterystyka języka „Nauk parafialnych” (Nauki Parochialnija) z końca XVIII w.* autorstwa Joanny Getki (promotor: dr hab. Mikołaj Timoszuć, prof. UW), oraz 1 praca z 2013 roku napisana na Wydziale Polonistyki UW pt. *Właściwości dystrybucyjne predykatów czasownikowych o znaczeniu emotywnym: analiza konfrontatywna wybranych czasowników polskich i białoruskich* autorstwa Natalli Yaumen (brus. Наталля Яўмен, promotor: prof. zw. dr hab. Jerzy Podracki). Napisała recenzje wydawnicze 4 książek habilitacyjnych: 1) *Antroponimia historyczna mieszczan i chłopów Brańska i okolic w ujęciu statycznym i dynamicznym* autorstwa Piotra Złotkowskiego, 2) *Komarowszczyzna. Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego* autorstwa Anny Żebrowskiej, 3) *Język Łatopisu Supraskiego 1519 r. (Fonetyka. Fleksja. Słownictwo)* autorstwa Katarzyny Grabowskiej, 4) *Leksyka gwar białoruskich na Litwie. Dziedzictwo językowe pogranicza bałtycko-słowiańskiego* autorstwa

Mirosława Jankowiaka. Była proszona też o ocenę autoreferatu białoruskiej rozprawy habilitacyjnej Lilii Płyhauki (brus. Лілія Плыгаўка) pt. *Беларуская мова ў полікультурным рэгіёне Літоўскай рэспублікі: гісторыя, сучасны стан, тэндэнцыі развіцця* obronionej na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym w Mińsku w 2017 roku. W 2021 roku dla Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego recenzowała książkę Joanny Getki i Jolanty Darczewskiej pt. *Na drodze do wolności. Białoruska partyzantka kulturowa w przestrzeni publicznej i Internecie*.

Nina Barszczewska była też recenzentem artykułów publikowanych w 10 czasopismach naukowych: „Roczniki Humanistyczne”, „Acta Baltico-Slavica”, „Acta Polono-Ruthenica”, „Studia Białorutenistyczne”, „Studia i Szkice Sławiistyczne”, „Studia Europy Środkowej i Wschodniej”, „Acta Albaruthenica”, „Rozprawy Komisji Językowej”, „LingVaria”, „Język Polski”, a także w monografiach wieloautorskich: *Polsko-białoruskie związki kulturowe, literackie i językowe, Tożsamości zbiorowe Białorusinów, W świecie wartości naszych i innych. Z najnowszych badań nad literaturą, kulturą i językiem Słowian Wschodnich*, a także *Białoruś w dyskursie naukowym. Lingwistyka, socjologia, politologia*.

Profesor Nina Barszczewska zawsze była otwarta na współpracę z innymi ośrodkami naukowymi. Współpracowała z jednostkami białorutenistycznymi w Lublinie, Białymstoku, Olsztynie, Opolu, a także z warszawskim Instytutem Sławiistyki PAN. Na Białorusi podtrzymywała współpracę z Białoruskim Uniwersytetem Państwowym, Instytutem Językoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Białorusi, nawiązała też kontakty z Mińskim Obwodowym Instytutem Rozwoju Edukacji. Profesor Barszczewska występowała na 66 krajowych (Białobrzegi, Białowieża, Białystok, Gdańsk, Hajnówka, Kraków, Krynki, Lublin, Łódź, Olsztyn, Opole, Warszawa, Wisznice, Wrocław) i zagranicznych (Grodno, Mińsk, Londyn) konferencjach naukowych organizowanych przez zaprzyjaźnione ośrodki, w tym na Międzynarodowym Kongresie Badaczy Białorusi, Kongresie Białorutenistów, na Festiwalu Nauki czy konferencjach organizowanych przez Kolegium Europy Wschodniej we Wrocławiu. Współpracowała z emigrantologami z Europy, Azji i USA, gdyż od 2010 roku jest członkiem Komisji Emigrantologii Słowian działającej w latach 2009–2013 w strukturach Polskiej Akademii Nauk, a od sierpnia 2013 afiliowanej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów. Od 2004 roku jest wiceprzewodniczącą Polskiego Towarzystwa Białorutenistycznego. Jest też członkiem Międzynarodowej Asocjacji Białorutenistów. Zasiada(ła) także w radach naukowych czasopism: „Emigrantologia Słowian” oraz „Studia Białorutenistyczne” (do 2017 roku).

Praca profesor Barszczewskiej była zawsze zauważana w środowisku i wielokrotnie oficjalnie doceniona. Już w 1980 roku została wyróżniona w ogólnopolskim konkursie *Primus Inter Pares*, mającym na celu wyłonienie talentów na polskich uczelniach wyższych. W 1996 roku współautorski *Słownik nazw terenowych północno-wschodniej Polski* został uhonorowany nagrodą Ministra Edukacji Narodowej. W 2006 roku Nina Barszczewska otrzymała odznaczenie państwowe Brązowy Krzyż Zasługi. W 2013 roku została nagrodzona medalem jubileuszowym 80-lecia Narodowej Akademii Nauk Białorusi za książkę *Dialektologia białoruska*, która była także nominowana w 2016 roku do nagrody VI Kongresu

Badaczy Białorusi w Kownie w kategorii *Najlepsza monografia dotycząca Białorusi w języku polskim*. W 2015 roku Nina Barszczewska obchodziła jubileusz 35-lecia pracy naukowej na UW uhonorowany Złotym Medalem za Długoletnią Służbę. W 2016 roku Ministerstwo Kultury Republiki Białorusi nagrodziło ją medalem *Za wkład w rozwój kultury Białorusi*. W tym samym roku otrzymała medal jubileuszowy Uniwersytetu Warszawskiego „1816–2016. Dwa stulecia – dobry początek”.

Warto także podkreślić zasługi organizacyjne Profesor Niny Barszczewskiej, która w Katedrze Białorutenistyki UW pełniła na przestrzeni lat różne funkcje, np. zajmowała się wprowadzaniem danych do internetowej bazy bibliograficznej pracowników Katedry, przygotowywała wraz z innymi pracownikami projekty programów kształcenia w Katedrze, sprawowała opiekę nad studentami programu MOST, była przewodniczącą Komisji Rekrutacyjnej, przewodniczyła obronom prac dyplomowych. Dwukrotnie (X 2009 – V 2014 i IX 2016 – IX 2018) była kierownikiem Katedry. Profesor Barszczewska podczas swoich kadencji przyczyniła się m. in. do rozwoju kadry naukowej oraz wzmocnienia kontaktów z polskimi i zagranicznymi ośrodkami białorutenistycznymi. To z jej inicjatywy 19 lipca 2010 roku została podpisana umowa o współpracy między Uniwersytetem Warszawskim a Mińskim Obwodowym Instytutem Rozwoju Edukacji oraz program współpracy na lata 2010–2012. Nina Barszczewska wspomagała także z sukcesem działalność wydawniczą Katedry. Przyczyniła się do wydania największego jak dotąd (ponad 40 tys. haseł) *Słownika białorusko-polskiego*, katedralnego podręcznika do nauki języka białoruskiego, a także monografii *Błędologia w glottodydaktyce białorutenistycznej*. Wspomagała też rozwój katedralnego czasopisma naukowego „Acta Albaruthenica”, do 2013 roku jako przewodnicząca Rady Naukowej, a w 2018 roku jako współredaktor pisma. Wspierała także katedralne inicjatywy mające charakter popularyzowania szeroko rozumianej białorutenistyki, np. festiwal „Kultura Białoruska w Panoramie” organizowany przez Katedrę Białorutenistyki UW i Centrum Kulturalne Białorusi, Olimpiadę Języka Białoruskiego czy konkurs „Dyktando Białoruskie na UW”.

Do dorobku Jubilatki należy też zaliczyć prace popularyzatorskie i dziennikarskie. W latach 1993–1995 Nina Barszczewska popularyzowała historię języka białoruskiego w cyklu artykułów opublikowanych w polsko-białoruskim czasopiśmie „Dyskusja – Дыскусія”, a w latach 1997–2002 w biuletynie „Камунікат” publikowała artykuły z cyklu *Беларуская мова ўчора й сёння*, a następnie w latach 2002–2005 z cyklu *Беларуская эміграцыя пра нацыянальную мову*. Tematykę białoruską popularyzowała też w znanej białoruskiej gazecie „Голас Радзімы” i białoruskim emigracyjnym periodyku w USA – „Беларус”. Na łamach tygodnika Białorusinów w Polsce „Ніва” opublikowała cykl artykułów pt. *Rozważania o języku* (110 odcinków) o historii białoruskiego języka literackiego, roli gwar białoruskich w procesie formowania się współczesnego białoruskiego języka literackiego oraz o systemie fonetycznym, morfologicznym i leksykalnym współczesnego białoruskiego języka literackiego. Była też autorem (i redaktorem) białostockiego popularnego wydania *Беларускі календар*. Profesor Nina Barszczewska z sukcesem łączyła swoją pracę naukową z pasją dziennikarską.

Problematyka białorutenistyczna była przez nią szeroko omawiana w audycjach i udzielonych wywiadach na antenie Redakcji Białoruskiej Polskiego Radia SA, Radia Białystok oraz Radia Racja – rozgłośni radiowych nadających audycje w języku białoruskim. W latach 1992–2018 była kierownikiem Redakcji Białoruskiej Polskiego Radia (od samego powstania redakcji; przez jakiś czas było to jedyne medium nadające z Polski w języku białoruskim). Dzięki niej możliwe były w radiu praktyki studenckie, a najzdolniejsi absolwenci białorutenistyki nawet znajdowali tam zatrudnienie. Pani Profesor udało się rozwijać białoruskojęzyczną redakcję nawet w czasach trudnych dla języka białoruskiego, kiedy na Białorusi umacniała się rusyfikacja po dojściu do władzy Aleksandra Łukaszenki w 1994 roku. Nawet wtedy jako kierownik udowadniała konstruktywną rolę Redakcji Białoruskiej w kreowaniu relacji polsko-białoruskich. Nina Barszczewska jest autorką kilkuset esejów na temat języka białoruskiego, historii Białorusi, jej kultury, nauki i oświaty, emitowanych na antenie radia i publikowanych na jego stronie internetowej (tylko w latach 2004–2011 przygotowała cykl 408 esejów pod wspólnym tytułem *Język a tożsamość narodowa*). Również w swojej pracy radiowej stosowała i propagowała klasyczny wariant pisowni białoruskiej. Ze swoją Redakcją Białoruską współpracuje do dziś jako autor rubryki *Po białorusku bez błędów* (brus. *Па-беларуску без памылак*). Dzieli się także swoimi doświadczeniem językoznawczym, komentując wyzwania tłumaczeń polsko-białoruskich i sytuację językową na Podlasiu.

Dodatkowo profesor Barszczewska była także tłumaczem kabinowym i piśmnym języka białoruskiego. Wykonywała tłumaczenia konsekutywne i symultaniczne w sejmie, w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Kancelarii Prezydenta RP, a także w MSZ. Razem ze swoim mężem przetłumaczyła na język polski monografię pt. *Białoruskie krzyże ludowe*, a na język białoruski: (razem z mężem) katalog wystawy *Portrety osobistości dawnej Rzeczypospolitej w zbiorach mińskich*, a także 2 eseje na potrzeby wydania pt. *Bo królom był równy... Przemówienie Józefa Piłsudskiego przy składaniu prochów Słowackiego do grobów wawelskich 28 czerwca 1927 roku*, a mianowicie tekst Jerzego Axera pt. *Był cały dalszym ciągiem* – *Ён увесь быў працягам* oraz Andrzeja Krawczyka pt. *Powtórny pogrzeb poety* – *Паўторнае пахаванне паэта*.

Niewątpliwie, dzięki profesor Barszczewskiej Katedra Białorutenistyki UW stała się współcześnie ważnym ośrodkiem białorutenistycznych badań dialektologicznych oraz jednym z najważniejszych ośrodków polskiej białorutenistyki obok Instytutu Slawistyki PAN, Uniwersytetu w Białymstoku i UMCS w Lublinie. Mimo zakończenia pracy zawodowej do dnia dzisiejszego aktywnie działa na niwie białorutenistyki, pisząc teksty naukowe oraz służąc swoją wiedzą i doświadczeniem młodszym białorutenistom.

Kierownik Katedry Białorutenistyki UW
dr hab. Radosław Kaleta, prof. ucz.
orcid.org/0000-0001-6892-9332
rkaleta@uw.edu.pl